

Betydelsen av hundunderstödd undervisning vid problematisk skolfrånvaro samt tjänstehundarnas välfärd

The effect of dog-assisted education for problematic school absence and the welfare of the service dogs

Moa Magnusson

Självständigt arbete • 15 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Institutionen för husdjurens miljö och hälsa
Etologi och djurskydd – kandidatprogram
Uppsala 2021

Betydelsen av hundunderstödd undervisning vid problematisk skolfrånvaro samt tjänstehundarnas välfärd

The importance of dog-assisted education for problematic school absence and welfare of the service dogs

Moa Magnusson

Handledare: Lena Lidfors. Sveriges Lantbruksuniversitet, institutionen för husdjurens miljö och hälsa

Examinator: Jenny Yngvesson, Sveriges Lantbruksuniversitet, institutionen för husdjurens miljö och hälsa

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: Grundnivå, G2E

Kurstitel: Självständigt arbete i biologi, G2E

Kurskod: EX0867

Program/utbildning: Etologi och djurskydd - kandidatprogram

Kursansvarig inst.: Institutionen för husdjurens miljö och hälsa

Utgivningsort: Uppsala

Utgivningsår: 2021

Nyckelord: sociala tjänstehundar, skolfrånvaro, djurvälstånd, samhällsnytta

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för veterinärmedicin och husdjursvetenskap

Institutionen för husdjurens miljö och hälsa

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Fulltexten kommer dock i samband med att dokumentet laddas upp arkiveras digitalt.

Om ni är fler än en person som skrivit arbetet så gäller krysset för alla författare, ni behöver alltså vara överens. Läs om SLU:s publiceringsavtal här: <https://www.slu.se/site/bibliotek/publicera-och-analysera/registrera-och-publicera/avtal-for-publicering/>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Abstract

In Sweden we have compulsory school attendance but still, some children and teenagers never graduate from elementary school. There are numerous reasons why, some being problematic home conditions and others that the student has neurodevelopmental problems. Long-term effects of incomplete primary school education for the adolescent are e.g., employment difficulties and additionally cost society a substantial sum of money. A one-year delayed start to working life for one person costs Swedish society around half a million SEK. For a lifelong exclusion the cost is 10–12 million SEK. In addition, connections have been made between school truancy and crime.

Today we have different service dogs that work and help humans with a variety of tasks. Some social service dogs already support the adolescents with problematic school absence and help them graduate, but there could be more support by these dogs in the school sector.

The aim of this study was to investigate how social service dogs can contribute to get students with problematic school absence back to school, how the dogs' welfare is affected by its work, how to implement the service dogs and explore possible societal benefits. The results from this literature study that collected information from different books and scientific articles, reveals that service dogs may be beneficial for the students. For example, the dogs can motivate students to perform better in school and support students with learning problems. Moreover, an economic gain was seen when comparing the cost of a social service dog with the cost of one student's delayed start to working life. No studies have found any concerns for welfare of the service dogs while working in schools. However, the results clearly showed that the work requires a lot from the dogs and that not all dogs would be suitable. Future studies ought to investigate possible implementations of regulations concerning social service dogs and more empiric studies observing both the working dogs and the student together.

Keywords: animal assisted interventions, school absence, animal welfare, societal benefits

Innehållsförteckning

1. Inledning	8
2. Syfte	10
2.1. Frågeställningar.....	10
3. Material och metod	11
3.1. Utförandet.....	11
3.2. Begränsningar.....	11
4. Resultat	13
4.1. Interaktioner mellan barn och hundar.....	13
4.1.1. Hundars påverkan på barns hälsa.....	13
4.1.2. Hundars påverkan på skolnärvaro och deltagande i skolaktiviteter ...	14
4.1.3. Besöksuppläggets påverkan på barnens inläring.....	15
4.2. Sociala tjänstehundars välfärd i skolmiljö.....	15
4.2.1. Hundars utbildning och förare.....	15
4.2.2. Hundarnas arbetsmiljö och möjliga välfärdsproblem.....	16
4.2.3. Lagstiftning.....	18
4.3. Praktiska tillämpningar av sociala tjänstehundar i skolmiljö.....	19
4.3.1. Utomhus.....	19
4.3.2. Inomhus.....	19
4.3.3. Allergier.....	19
4.4. Finns det en ekonomisk samhällsnytta av sociala tjänstehundar i skolor? .20	
4.4.1. Kostnader för utbildning av hundförarteam.....	20
4.4.2. Ersättning till hundförare som arbetar med sociala tjänstehundar i svenska skolor.....	21
4.4.3. Samhällskostnader för personer med oavslutad skolgång och som inte får jobb.....	21
5. Diskussion	23
5.1. Frågeställningarna.....	23
5.1.1. Vilken effekt har sociala tjänstehundar på elevers skolnärvaro?	23

5.1.2.	Hur ser välfärden ut för sociala tjänstehundar när de arbetar i skolmiljöer?.....	24
5.1.3.	Hur kan man praktiskt organisera miljön för att ha sociala tjänstehundar?	25
5.1.4.	Vad är den ekonomiska samhällsnyttan av sociala tjänstehundar i skolor?.....	27
5.2.	För och nackdelar med den valda vetenskapliga metoden.....	28
5.3.	Styrkor och svagheter i den valda litteraturen	29
5.4.	Samhällsperspektiv och hållbarhetsperspektiv	31
5.5.	Etiskt perspektiv	32
5.6.	Studiens användbarhet och nya frågeställningar för framtida forskning	34
6.	Slutsats	36
7.	Populärvetenskaplig sammanfattning	37
8.	Tack	39
	Referenser	40

1. Inledning

I Sverige har vi skolplikt enligt skollagen (2010:800) vilket innebär att alla unga har rätt till, och ska fullfölja, sin skolgång från förskoleklass till årskurs 9. Det finns dock barn och ungdomar som aldrig går klart sin grundskoleutbildning. Anledningarna och bakgrunderna till varför det är så är många och ofta individuella. Några exempel är problematiska hemförhållanden (Dahl, 2016), neuropsykiatriska funktionsnedsättningar (NPF) så som ADHD och autism (Kearney & Albano, 2004; Munkhaugen *et al.*, 2017; Munkhaugen *et al.*, 2019), psykisk ohälsa eller social ångest (Ek & Eriksson, 2013).

Dessa unga människor går miste om mycket kunskap när de blir hemmasittande i stället för att gå till skolan (Bru & Ertesvåg, 2014). Kortsiktigt kan konsekvenserna bli konflikter inom familjen och en stress för både barn, föräldrar och skola (Bernstein *et al.*, 2001). Långsiktigt leder den ofullständiga grundskoleutbildningen till problem för dem själva i form av svårigheter i arbetslivet (Bernstein *et al.*, 2001), men det kan också innebära kostnader för samhället och dess skattebetalare (Reid, 2005).

En tanke som finns är att sociala tjänstehundar skulle kunna vara ett hjälpmedel för dessa personer. Det finns många olika benämningar för sociala tjänstehundar och ofta baseras dessa på vad hundarna används till. Terapihund, läshund, vårdhund och besökshund är alla i grund och botten sociala tjänstehundar (Karlberg & Eriksson, 2018). Idag har vi redan arbetande hundar som hjälper oss med en rad olika uppgifter. För att nämna ett exempel har polisen tjänstehundar som både söker, spårar och hjälper till vid gripanden och övervakning (Tapper, 2004). Ett annat exempel är tullens sökhundar som letar efter otillåtna smuggelgods (Tapper, 2004). Viktigt att komma ihåg för samtliga tjänstehundar är att även om de införs med avsikt att hjälpa oss människor, måste likaså en hänsyn tas till dessa hundars välmående under utbildning och arbete.

I dagens läge är sociala tjänstehundar aktiva inom bland annat äldrevård och förskolor (Karlberg & Eriksson, 2018). Det finns även en del sociala tjänstehundar som arbetar inom grundskolan, men dett område skulle kunna utvecklas mer. Det finns praktiska frågor kring hur skolmiljön ska anpassas för att kunna ta emot

hundar. Även en viss tveksamhet finns kring hur mycket hundarna kan hjälpa till med att förbättra elevnärvaron. Den här studien kommer undersöka just dessa två frågor, men även dyka ner i hundarnas välfärd. Slutligen undersöks även huruvida det finns möjlighet för samhället att gynnas ekonomiskt om de sociala tjänstehundarna ser till att elever tar sin grundskoleexamen.

2. Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka hur sociala tjänstehundar i skolan kan bidra till att elever med problematisk skolfrånvaro vill återgå till grundskolan. Studien undersöker även hur hundarnas välfärd påverkas av arbetet. Till sist granskas även hur man kan genomföra den djurunderstödda insatsen på ett bra sätt och möjligheten för en eventuell ekonomisk samhällsvinst av att implementera sociala tjänstehundar i grundskolor.

2.1. Frågeställningar

- Vilka effekter har sociala tjänstehundar på elevers närvaro?
- Hur ser välfärden ut för sociala tjänstehundar när de arbetar i skolmiljö?
- Hur kan man praktiskt organisera miljön för att ha sociala tjänstehundar?
- Vad är den ekonomiska samhällsnyttan av sociala tjänstehundar i skolor?

3. Material och metod

3.1. Utförandet

Det här examensarbetet är en litteraturstudie. Vetenskaplig litteratur har undersökts, granskats och lästs igenom för att sedan kunna användas som underlag för påståenden i arbetet. Även lagstiftning och forskningsrapporter har använts, samt några få populärvetenskapliga böcker. Böcker användes för att få tag på information om de delar av mina frågeställningar där vetenskaplig litteratur saknades. Författarna bakom böckerna som valdes ut till det här arbetet var antingen utbildade och verksamma inom området sociala tjänstehundar eller utbildade etologer.

Den vetenskapliga litteraturen har samlats in från nätet. De databaser som använts är Google Scholar, Web of science och SLU-bibliotekets internetbaserade söktjänst Primo. Forskningsrapporterna kom från handledaren och lagstiftningen hittades på Jordbruksverkets hemsida.

För att hitta den relevanta vetenskapliga litteraturen användes bland annat sökorden *dog assisted therapy, school, children, animal assisted intervention, child-dog interaction, classroom, dog welfare*. Dessa sökord kombinerades även med varandra.

Det kom upp ett stort antal träffar för de valda sökorden och ett urval var tvunget att göras. Urvalet blev baserat på relevans, som fastställdes av att abstracten till artiklarna lästes igenom och jämfördes mot arbetets frågeställningar. Totalt 27 artiklar valdes ut och användes i arbetet. Dessa hänvisade i flera fall till andra vetenskapliga källor som även de användes i detta examensarbete.

3.2. Begränsningar

Ett antal begränsningar har tillämpats för att kunna genomföra examensarbetet inom tidsramen och inte bli för omfattande. Inom området hund och människa finns det idag mycket forskning. Därför valdes endast artiklar med koppling till

förhållanden mellan unga och hundar, inte vuxna. Vidare valdes främst de artiklar som fokuserade på skolmiljö/skolgång och hundar, i den mån relevant litteratur fanns tillgänglig. Gällande hundars välfärd valdes i största möjliga mån artiklar ut som handlade om hundar som arbetade tillsammans med människor. Generell välfärd hos hundar valdes aktivt bort då detta arbete inte har utrymme för en så betydande analys. All litteratur begränsades även av språk där endast svenska och engelska användes.

4. Resultat

4.1. Interaktioner mellan barn och hundar

Hundar har ett väl utvecklat sätt att läsa av oss människor och därför även en förmåga att interagera med barn på ett helt annat sätt än vad andra husdjur så som en mus eller fisk är kapabel till (Jalongo, 2015). Hundar och barn kan även utveckla ett starkt band där barnet upplever hunden som både en trygghet och lekkamrat (Bodsworth & Coleman, 2001). Ju mindre tid föräldrar spenderar med sina barn, desto mer verkar bandet mellan familjehunden och barnet stärkas enligt Bodsworth & Coleman (2001). Samma författare skriver även att föräldrarna tenderade att underskatta hur stark anknytning deras barn har till hunden.

4.1.1. Hundars påverkan på barns hälsa

I en studie av Crossman *et al.* (2020) fann man att barn och ungdomar som upplever ångest kan dra nytta av sällskapet från en för dem tidigare okänd terapihund och på så sätt dämpa sin ångest snabbare. Beetz *et al.* (2012a) såg att pojkar som hade en otrygg-undvikande anknytning eller en ambivalent anknytning till människor fann stort stöd i att ha en terapihund vid sin sida under en socialt stressande situation. Situationen de sattes i under studien var krävande. Pojkarna skulle var för sig i ett för dem okänt klassrum stå framför två främmande vuxna (en kvinna och en man) som gav pojkarna i uppgift att komma på en fortsättning till en saga. Efter fem minuters betänketid skulle pojkarna sedan ställa sig framför de vuxna igen, bli videofilmade och presentera sin fortsättning på sagan under minst tre minuter. Därefter skulle de utföra en matematisk uppgift i två minuter innan de vuxna gav dem en kort positiv feedback och testet var över. Kortisol i pojkarnas saliv mättes innan, under och efter situationen, och deras beteendeobserverades under hela testet. Som socialt stöd under hela situationen fick pojkarna antingen en leksakshund, en riktig hund eller en människa. Varken den trevliga människan eller leksakshunden kunde hjälpa pojkarna att minska sin stress lika fort eller komma ner till lika låga nivåer av stress som terapihunden gjorde.

Förklaringen till detta är påverkan av oxytocin och kortisol. Oxytocin är ett hormon som produceras i delen av hjärnan som kallas hypotalamus (Handlin *et al.*, 2012). I vardagligt tal brukar detta hormon kallas ”må-bra hormon”. Det finns studier som visar att frisättning av oxytocin i kroppen verkar ångestdämpande, smärtstillande och lugnande (Uvnäs-Moberg *et al.*, 1994). Vidare frisätts oxytocin vid barnafödelse samt vid hudkontakt mellan moder-barn och vid amning vilket stärker deras band (Uvnäs-Moberg, 1996). Oxytocinets motpol kan anses vara hormonet kortisol som frisätts vid stress (Handlin *et al.*, 2011). Oxytocin samverkar med kortisol, där en ökning av det ena hormonet ger en sänkning av det andra (Handlin *et al.*, 2011). Eftersom nivåerna av oxytocin i kroppen höjs vid positiva interaktioner med hundar sänks även kortisolnivåerna i kroppen, vilket förklarar varför barn ofta klarar stress och ångest bättre med en hund som sällskap (Beetz *et al.*, 2012b).

Hundar kan även hjälpa barn med deras fysiska hälsa. Att barn promenerar tillsammans med familjens hund har visat sig ge positiva effekter i form av att dessa barn hade en mer aktiv och rörlig fritid även utanför promenadtiden, till skillnad från barnen utan hundpromenader (Christian *et al.*, 2014). För överviktiga barn kan en hund vara viktig stöttning och sällskap, då dessa barn ofta utsätts för en social stigmatisering (Sacheck *et al.*, 2017). Även psykisk ohälsa kan vara ett problem för överviktiga barn, som till en viss del uppkommer just på grund av stigmatisering kring övervikt (Sacheck *et al.*, 2017). Som hjälp för barnen kan hunden återigen vara en viktig faktor; hunden finns vid deras sida och ger en villkorlös kärlek som barnen förstår och tar emot (Sacheck *et al.*, 2017).

4.1.2. Hundars påverkan på skolnärvaro och deltagande i skolaktiviteter

Hundar har setts kunna hjälpa barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar att fungera bättre i skolan (Esteves & Stokes, 2008). Med en hund närvarande uppvisade barnen färre antal negativa beteenden än utan en hund och över lag var barnen mer positiva till läraren vid studiens slut (Esteves & Stokes, 2008). Barnen hade även fler positiva verbala och icke-verbala beteenden de dagar hunden fanns med i klassrummet, exempelvis log och skrattade de mer samt uttryckte orden glad och roligt (Esteves & Stokes, 2008).

Unga med ADHD kan få en förbättrad impuls kontroll och ett ökat uppmärksamhetsspann av hund-understödd terapi (Schuck *et al.*, 2015). I en studie jämfördes två grupper med unga som hade diagnosen ADHD, där den ena gruppen hade en terapihund men inte den andra (Schuck *et al.*, 2015). Även om båda grupperna efter tolv veckor vid studiens slut hade positiva resultat, blev det tydligt att de unga som haft tillgång till en terapihund hade fått större minskningar av sina ADHD-symptom (Schuck *et al.*, 2015).

Att ha en social tjänstehund närvarande då elever ska skriva berättelser, läsa eller utföra gruppaktiviteter kan mycket väl bidra till att elevernas motivation och medverkan ökar (Esteves & Stokes, 2008). Dessutom visade sig barn som tidigare inte vågat ta någon plats i skolan bli avsevärt mer sociala med sina klasskamrater då en terapihund infördes i klassrummet (Kotrschal & Ortbauers, 2003). Därtill såg samma författare att alla barnen satt still mer och var lugnare i sina beteenden, samt hade mer uppmärksamhet gentemot sin lärare när hunden fanns med i rummet.

4.1.3. Besöksuppläggets påverkan på barnens inläring

En studie av Connel *et al.* (2019) visade att oavsett hur aktivt hunden inkluderades i skolbarnens aktiviteter så blev resultatet av elevernas prestation densamma. Eleverna som två gånger per vecka läste högt för terapihunden och barnen som två gånger per vecka utförde en aktivitet tillsammans med terapihunden, hade lika goda framsteg i sin läsförmåga som de barn som endast haft en terapihund närvarande i klassrummet (Connel *et al.*, 2019). Författarnas slutsats var att det inte behövs omfattande program där barnen ska träna och göra övningar med terapihunden, utan att barnen kan dra lika mycket nytta av att få klappa, se och känna samhörighet med hunden.

Andra författare skriver dock att en social tjänstehund bör användas för ett speciellt syfte och att det därför ska finnas en tydlig plan och ett planerat upplägg inför varje besök (Jalongo *et al.*, 2004; Jalongo, 2005; Sandt, 2020). Om en skola väljer att lägga pengar på ett hundteam vill de oftast få hjälp att exempelvis förbättra läsförmågan hos sina elever där den förmågan brister (Jalongo, 2005).

4.2. Sociala tjänstehundars välfärd i skolmiljö

4.2.1. Hundars utbildning och förare

De sociala tjänstehundar vi har i Sverige ingår i team med sin förare, där föraren även är hundens ägare som själv valt att bekosta och genomföra utbildningen (Karlberg & Eriksson, 2018). Det finns sju utbildningsarrangörer i Sverige som arrangerar utbildningar av sociala tjänstehundsteam. Dock saknas ett organ som kopplar ihop alla utbildare och ställer krav på hur utbildningen utformas, därför kan kvalitét och utformning skilja sig mellan utbildningarna (Karlberg & Eriksson, 2018).

Första steget mot utbildningen till social tjänstehund är vanligtvis ett lämplighetstest som görs tidigast vid ett års ålder, där hundens psyke och beteende undersöks (Karlberg & Eriksson, 2018). För att hunden ska vara lämplig bör den

vara lugn och nyfiken i främmande miljöer, klara av plötsliga ljud, gilla att interagera med människor och även ha en förmåga att vila och vara passiv då den inte är i aktivt arbete (Karlberg & Eriksson, 2018). Det går inte att peka ut en särskild hundras som är perfekt för jobbet då alla hundar är individer. Hur tränad och vad hunden fått erfara under sin livstid spelar också en stor roll i hur den reagerar i olika situationer (Karlberg & Eriksson, 2018).

Om hunden klarar sitt lämplighetstest startar sedan själva utbildningen (Karlberg & Eriksson, 2018). Det finns en hel del kommandon hunden måste lära sig och en arbetsförlagd praktik bör även ingå (Karlberg & Eriksson, 2018). Vanligtvis sker examinationen med både ett teoretiskt prov för föraren och sedan ett praktiskt prov där hund och förare arbetar tillsammans (Karlberg & Eriksson, 2018). Vid godkänd examination får föraren ett diplom från den skola där de gått utbildningen, vissa skolor ger även ut ett tjänstetecken och id-handlingar för föraren och hunden (Karlberg & Eriksson, 2018).

4.2.2. Hundarnas arbetsmiljö och möjliga välfärdsproblem

När hundarna är ute i arbete förväntas de klara av fysisk närhet från barnen, som kan vara mellan sekunder upp till några minuter (Glenk, 2017). Då hundar likt oss människor tros ha individuellt olika stora personliga sfärer, är det därför viktigt att föraren vet om att hunden accepterar närmanden (Winkle *et al.*, 2020).

Det är även av stor vikt att föraren har en grundläggande kännedom om etologi och hundbeteende så att hen kan ta sitt ansvar och ingripa vid hundens första tecken på negativ reaktion (Glenk, 2017). Om hundar utsätts för stressfulla situationer under en lång tid kan det nämligen leda till välfärdsproblem (Glenk, 2017). Barn kan utföra många beteenden mot hunden som inte är okej. Exempelvis rycka i hundens päls och svans, skrika på hunden eller försöka lyfta hunden (Sandt, 2020). Här har även läraren ett ansvar att hålla koll på sina elever då hunden är närvarande i undervisningen (Sandt, 2020).

Förhindras eleverna att bete sig illa mot den sociala tjänstehunden förbättras chanserna för att hundens välfärd slipper äventyras. En strategi som används och som inte är särskilt svår att införa är att innan hundteamet kommer på sitt första besök så har läraren en diskussion med sina elever kring grunderna i hundbemötande och hundens känslor (Sandt, 2020). Punkter som kan tas upp är att föraren måste ge ett okej innan eleverna klappar hunden, att eleverna ska klappa hunden försiktigt och medhårs, att eleverna ger hunden utrymme och inte klänger eller trycker sina ansikten mot hundens ansikte samt att eleverna måste vara lugna (Sandt, 2020).

Bäst är det om hundarna har en känsla av självbestämmande när de arbetar och kan välja att gå undan då de upplever en situation som ansträngande (Winkle *et al.*, 2020). Finns det en känsla av egenkontroll vågar hunden gå undan i obekväma situationer och behöver inte tvingas att utstå något som ger upphov till negativa känslor, som vidare kan leda till stress och sämre välfärd (McMillan, 2002).

Vatten ska alltid finnas tillgängligt för hundarna och rumstemperaturen (eller utomhustemperaturen om lektionen hålls utomhus) ska vara lämplig (Karlberg & Eriksson, 2018). Tas detta inte hänsyn till uppstår välfärdsproblem då hundarna blir törstiga eller för varma under sitt arbete (Glenk, 2017).

För att prestera behöver sociala tjänstehundar även få vila (Glenk, 2017). Det finns inte reglerat då det som sagt saknas ett styrande organ (Karlberg & Eriksson, 2018) och blir säkerligen därför olika mellan olika hundteam. Karlberg & Eriksson (2018) föreslår att nyutbildade sociala tjänstehundar kan arbeta två arbetspass à 1 timme per vecka, och helst ska timmen vara uppdelade på två halvtimmar med en paus mellan. Författarna ger inget förslag på hur ofta eller hur långa pass en rutinerad hund klarar av att arbeta utan hänvisar till att alla hundar är individer och att föraren får besluta det bästa för just sin hund.

I USA genomfördes en enkätstudie med personer som arbetade inom djurassisterad terapi och när det gällde hundar som besökte vårdhem och sjukhus fanns lite olika åsikter (Iannuzzi & Rowan, 1991). Överlag var de flesta i studien överens om att besöken inte borde överstiga en timme, men några ansåg att besöken helst borde begränsas till max en halvtimme åt gången. Tre besök i veckan gavs som ett förslag för vad som kunde anses lämpligt men även här skiljde sig åsikterna något och en kvinna bedömde två arbetspass à 1 timme per vecka som för ansträngde och stressande för sin hund (Iannuzzi & Rowan, 1991).

Saker att ha i åtanke vid planering av arbetspassen i skolor är antalet elever som kommer att närvara och vilken form av interaktion som ska ske mellan hund-elev (Winkle *et al.*, 2020). Besök hos en förskoleklass där barnen ska lära sig hälsa artigt på hunden och sedan göra en aktivitet där hunden går fram till varje barn och får en godis, är mycket mer ansträngande än ett besök hos en enskild deltagare där hunden ska ligga bredvid och vila medan människorna pratar med varandra (Karlberg & Eriksson, 2018). Sociala tjänstehundar i skola kommer främst att arbeta med en hel klass elever och även då hunden fokuserar på en enskild elev finns det oftast andra elever i samma rum. Bara att vara med i skolan och ta del av alla nya intryck från ljud, lukt och miljön tröttar ut hunden (Karlberg & Eriksson, 2018). Hundföraren måste därför ha en plan för när hunden under sitt arbetspass ska ges mikropaus från att behöva interagera med eleverna samt vara tydlig med när arbetspasset är slut (Karlberg & Eriksson, 2018).

4.2.3. Lagstiftning

Djurskyddslagen (2018:1192) säger att djur ska skyddas från onödig sjukdom och lidande samt behandlas väl. Djurskyddslagen säger även att djur ska hållas samt skötas så att naturliga beteenden uppfylls, beteendestörningar förebyggs och djurens välfärd främjas. Alla dessa punkter gäller såväl för civila hundar som för de sociala tjänstehundarna. I djurskyddslagens andra kapitel finns även en del som beskriver att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer, har möjlighet att meddela föreskrifter om villkor för viss typ av djurhållning. Det står även att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om krav på särskild kompetens eller utbildning vid viss djurhållning eller viss annan verksamhet med djur. Föreskrifter kring verksamhet med sociala tjänstehundar finns inte i Sverige men av djurskyddslagen att tolka finns det utrymme för Jordbruksverket att ändra på det.

I lag (2007:1150) om tillsyn över hundar och katter samt i förordningen (2007:1240) om tillsyn över hundar, finns tydliga instruktioner om att hundar ska vara märkta och registrerade. Det finns till för att hundarna ska gå att identifiera och för att det ska finnas en ansvarig ägare. Att sociala tjänstehundar är märkta är viktigt för deras välfärd då det innebär att det finns en registrerad hundägare bakom dem som kan stå till svars om något händer.

Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2019:7) om transport av levande djur, saknr L 5, är relevant för sociala tjänstehundar då de oftast måste transporteras i bil till och från platsen de arbetar. I L 5 står bland annat att hunden inte får transporteras lös i bilen, förslagsvis kan den sättas i en hundtransportbur eller anpassat hundbilbälte. Regler kring rastning under transport och att hunden ej får lämnas i bilen om temperaturen kan överstiga 25 plusgrader eller understiga 5 minusgrader finns också i L 5.

Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2019:28) om hållande av hund och katt, saknr L 102, behandlar bestämmelser kring förvaring, skötsel och utrymmeskrav av hund som alla är relevanta för den sociala tjänsthunden. Undantag i L 102 finns för tjänstehundar vid Försvarmakten och polismyndigheten men inte för sociala tjänstehundar.

4.3. Praktiska tillämpningar av sociala tjänstehundar i skolmiljö

4.3.1. Utomhus

Att förlägga viss undervisningstid utomhus kan vara en lösning för att hålla skolan fri från djur men ändå kunna använda sig av ett socialt tjänstehundteam. Då möts skolklassen och hunden utomhus i friska luften. Värt att tänka på är var hund och elever placerar sig så att det inte passerar mycket människor precis bredvid som kan störa (Karlberg & Eriksson, 2018).

Utomhusmiljön kan även bidra till att hundallergiska elever klarar av att medverka utan att få symptom (Jalongo *et al.*, 2004). För att hunden ska veta om att den fortfarande är i arbete och inte utomhus för att rastas bör den bära sitt tjänsttecken (Karlberg & Eriksson, 2018). Tjänstetecknet signalerar även på håll tydligt till passerande människor att hunden är i tjänst (Karlberg & Eriksson, 2018).

4.3.2. Inomhus

Om det sociala tjänstehundteamet ska in i skolan kan en god idé vara att redan innan har klargjort en plan tillsammans med ansvariga på skolan för var någonstans hunden får vistas (Karlberg & Eriksson, 2018). Om det klassrum som ska användas ligger i nära anslutning till någon av entréerna till skolan är det bra. Desto längre in i skolan som klassrummet ligger, desto större risk finns det för hundteamet att stöta på andra elever och lärare som kan distrahera hunden när de vill stanna och prata eller klappa (Sandt, 2020).

Beroende på hur skolorna är byggda kan det finnas klassrum som har egna ytterdörrar där tjänstehunden kan komma direkt utifrån in, utan att behöva sätta sin fot i resten av skolans lokaler och korridorer. Ur både hygien-och allergisynpunkt samt för att hunden ska hålla bäst fokus på sitt arbete, är kortast möjliga transportsträcka genom skolhuset att föredra (Karlberg & Eriksson, 2018).

4.3.3. Allergier

Heinzerling *et al.* (2009) studie visade att ungefär 27% av de vuxna invånarna i Europa sökte hjälp från sjukvården för misstänkt hundallergi. Bland Sveriges barn uppskattades 7% ha någon typ av allergi mot pälsdjur år 2015, men siffror för specifikt hur många av de 7% som hade en allergi mot just hund saknas (Luther, 2021).

Hundens päls är till skillnad mot vad många kan tro, inte det som folk är allergiska mot. Det är i själva verket unika proteiner i framför allt hundens hud, saliv, urin och talgkörtlar som kan orsaka de allergiska reaktionerna (Luther, 2021).

Det verkar finnas en viss skillnad i hur hundarna förbereds innan de ska till en skola och arbeta. I USA verkar normen vara att hunden alltid badas och schamponeras innan sina arbetspass (Jalongo *et al.*, 2004; Jalongo, 2005). I Sverige är det inte lika nitiskt, hunden borstas och hålls ren men schamponeras inte oftare än en gång i veckan (Karlberg & Eriksson, 2018). Gemensamt för båda länder är dock att ordentlig städning och rengöring av ytor genomförs efter att besöket är klart (Jalongo *et al.*, 2004; Jalongo, 2005; Karlberg & Eriksson, 2018). Dessutom skriver samtliga författare om vikten av att informera alla berörda parter så att alla vet om det finns eventuella allergiker som kommer att delta och i sådana fall göra upp en plan tillsammans med skola och föräldrar för att hantera det på bästa sätt.

4.4. Finns det en ekonomisk samhällsnytta av sociala tjänstehundar i skolor?

4.4.1. Kostnader för utbildning av hundförarteam

För att ta reda på kostnaden för utbildning av hundförarteam i Sverige undersöktes arrangörernas hemsidor. Arrangörerna vars utbildningskostnad fanns tillgänglig redovisas nedan (Tab. 1). Det framkommer att prisskillnaden mellan billigaste och dyraste utbildningen för att utbilda ett socialt tjänstehundsteam är 9300 kronor (Tab. 1).

Tabell 1. Utbildningskostnader hos olika svenska arrangörer.

Hundens Hus Göteborg	24,700 kr (Hundens Hus Göteborg, 2021)
Vårdhundskolan	30,200 kr (Vårdhundskolan, 2021)
Hundens Hus Stockholm	30,950 kr (Hundens Hus Stockholm, 2021)
Hundens Hus Sundsvall	31,125 kr (Hundens Hus Sundsvall, 2021)
Svenska terapihundskolan	34,000 kr (Svenska Terapihundskolan, 2021)

4.4.2. Ersättning till hundförare som arbetar med sociala tjänstehundar i svenska skolor

Efter att hundförarteamet tagit sin examen kommer skolledning och hundförare överens huruvida en ersättning ska ges ut, och om så är fallet, vilken typ av ersättning och summa (Tab. 2). Länken till en enkät i Netigate skickades ut till hundförare av sociala tjänstehundar i Sverige via en e-maila lista och spridning i sociala medier under oktober-november 2020. An totalt 113 svarande arbetade ca 60 med sin sociala tjänstehund inom skolan. Svaren på enkäten återfinns i en rapport av Lidfors *et al.* (2021). Från enkäten går att läsa att majoriteten av hundförarna redan har en anställning sedan innan på skolan som tex. lärare. Det framkommer att majoriteten av hundförare som arbetar med sociala tjänstehundar i svenska skolor inte får någon ersättning alls (Tab.2). Av de hundförare som får ersättning verkar en löneökning på den befintliga lönen eller en tim/månadsersättning vanligast (Tab. 2).

Tabell 2. Ersättning till hundförare som arbetar med sociala tjänstehundar i svenska skolor från en enkät till hundförare i november 2020 (personlig kommunikation Lena Lidfors).

Typ av ersättning	Antal hundförare (N=59)
Ingen ersättning	29
Svenska kyrkan står för kostnaden	2
Får ett tjänstehundstillägg	3
Påslag på hundförarens befintliga lön på skolan	8
Timlön: 1065-1200 kr	2
Timlön: 800 kr	2
Timlön: 640 kr	2
Timlön: 500-550 kr	4
Timlön: 145-200 kr	3
Månadstillägg 2050-2100 kr/hund	2
Månadstillägg 1000 kr/hund	1
Månadstillägg 500 kr/hund	1

4.4.3. Samhällskostnader för personer med oavslutad skolgång och som inte får jobb

De unga som av olika skäl utvecklar en problematisk skolgång och som hoppar av grundskolan eller gymnasiet, kommer inte lösa sin situation genom att sluta studera utan enbart få ett problematiskt vuxet liv istället (Nilsson, 2012). Utanförskap i

samhället, svårigheter att ta sig in på arbetsmarknaden samt psykisk och fysisk ohälsa är några exempel på konsekvenser för den enskilde (Nilsson, 2012).

Men konsekvenser finns även för samhället i stort (Reid, 2005). Kostnaderna för extra lärare och annan kvalificerad personal i försök att motverka elevens avhopp, kostnaden för försörjningsstöd och boendestöd för dem som inte får jobb och ökade budgetar för att stärka psykisk hälsa bekostas av skattebetalarna (Reid, 2005). Utöver det fann även Reid (2005) att unga som skolkar och hoppar av skolan oftare utför kriminella handlingar än sina klasskamrater som tar studenten. Samma författare skriver även att dessa kriminella handlingar i många fall upprepas och beteenden följer med in i vuxen ålder. För att motverka och förhindra detta behöver staten lägga in mer pengar till brottspreventionen, vilket igen bekostas av skattebetalarna (Reid, 2005).

Konkreta siffror gällande kostnader i Sverige finns. I Nilssons (2012) rapport framkommer det att den svenska samhällskostnaden för ett års försenat inträde i arbetslivet, för en person, är ca en halv miljon kronor. Hamnar en individ i ett livslångt utanförskap från arbetslivet landar samhällskostnaden på 10-12 miljoner kronor (Nilsson, 2012).

5. Diskussion

5.1. Frågeställningarna

5.1.1. Vilken effekt har sociala tjänstehundar på elevers skolnärvaro?

Av resultatdelen från denna litteraturstudie framkom att kommunikationen mellan läraren och barnet blir bättre av att ha en utbildad terapihund med i klassrummet (Esteves & Stokes, 2008). En bättre kommunikation kan hjälpa till att motverka den problematiska skolfrånvaron i ett tidigare stadium. Som tidigare nämnts finns det alltid en bakgrund till varför eleverna slutar gå till skolan (Kearney & Albano, 2004; Ek & Eriksson, 2013; Dahl, 2016; Munkhaugen *et al.*, 2017; Munkhaugen *et al.*, 2019). Min tanke är att om de unga känner sig trygga och har en god relation till sin lärare, finns chansen att de vågar berätta när de börjar känna sig omotiverade att gå på sina lektioner. Får läraren ta del av den informationen kan hen sedan ta det vidare och hjälpa eleven att få det stöd som eleven behöver, exempelvis från skolans kurator, för att orka fortsätta sin skolgång.

Även relationerna mellan klassens blygaste elever och resterande elever utvecklades åt ett gynnsamt håll av att en social tjänstehund började medverka på lektioner (Kotrschal & Ortbauer, 2003). För elever där bland annat social ångest ligger bakom skolkandet (Ek & Eriksson, 2013) finns det en chans till att en förbättrad klassammanhållning kan ske med hjälp av den sociala tjänstehunden. De positiva interaktionerna med såväl tjänstehunden som klasskamraterna skulle kunna vara ett sätt att arbeta preventivt för att undvika att eleven utvecklar problematisk skolfrånvaro.

För de unga som har någon variant av funktionsnedsättning skulle en social tjänstehund kunna vara ett utmärkt komplement för att underlätta inläringen. ADHD-symptom har setts minska över tid med en tjänstehund i klassrummet (Schuck *et al.*, 2015) och barn med intellektuell funktionsnedsättning och Downs syndrom fick en positivare inställning till skolan tillsammans med hunden (Esteves

& Stokes, 2008). Barn och ungdomar med autism visade sig vara mer närvarande och klara av att fokusera bättre med en terapihund i rummet (Martin & Farnum, 2002). Det hittades inga tydliga negativa effekter av att införa en tjänstehund i skolan till dessa barn och ungdomar. De positiva associationer som de sociala tjänstehundarna kan ge till skolan verkar därmed väga tungt.

Oxytocin var även en sak som togs upp i resultatdelen. Att oxytocin frisätts då barnen klappar och umgås med den sociala tjänstehunden (Beetz *et al.*, 2012b) kan skapa trevliga associationer till skolan. För unga som har blivit hemmasittande kan det oxytocin som bildas av att ha närhet till tjänstehunden sannolikt vara en drivkraft och ett stöd för att orka ta upp skolgången igen. Skolan ses inte endast som ett jobbigt ställe där vuxna människor ställer krav och förväntar sig prestationer. Hunden finns vid elevens sida och dömer aldrig så som en människa kan uppfattas göra.

5.1.2. Hur ser välfärden ut för sociala tjänstehundar när de arbetar i skolmiljöer?

Resultaten kring hundarnas välfärd tyder på att det finns flera aspekter som bör tas hänsyn till för att ge hundarna en bra arbetsmiljö. Ingen av artiklarna som lästes i denna litteraturstudie skrev ut att det i dagsläget finns stora problem eller att välfärden är hotad. Däremot krävs det en del av hundarna för att de ska få arbeta.

Det framgick att hur väl hunden passar för att arbeta i skolor är individuellt och det kan inte baseras på vilken hundras den tillhör (Karlberg & Eriksson, 2018), vilket låter rimligt. Olika raser kan generellt anses ha vissa egenskaper men det är viktigt att komma ihåg att hundar är individer. Att hundägaren och föraren tror att hunden är lämplig för att arbeta som social tjänstehund räcker inte (Glenk, 2017). Hunden måste ha egenskaperna som krävs och framför allt gilla den typen av arbete för att en god djurvälfärd ska upprätthållas.

Av resultatdelen från detta arbete går det att läsa sig till hur pass mycket hundarna ändå ska lära sig och klara av för att arbeta i skolor. Min åsikt är att det är bra att inte vilken hund som helst används i skolor. Det är även bra att det finns utbildningar som är inriktade mot att ta fram sociala tjänstehundar. Med det sagt verkar det finns rum för förbättringar inom utbildningarna, med tanke på det faktum att varje arrangör själv utformar sina kurser och certifieringar på grund av att ett sammanhållande organ saknas (Karlberg & Eriksson, 2018). Ett införande av ett sådant organ skulle kunna säkerhetsställa att oavsett var någonstans det sociala hundteamet utbildat sig så håller de samma standard.

Ett införande av nationella riktlinjer som reglerar tjänstehundarnas arbetsbörda och hälsa vore även det ett stort steg i rätt riktning för att se till att alla hundarna får det lika bra. Här kan bland annat arbetstiden per dag, antalet arbetspass per vecka, pensionering av äldre hundar, hur ofta hunden ska rastas och krav på vila ingå. Likaså bör Jordbruksverket meddela föreskrifter rörande sociala tjänstehundar för att försäkra deras välfärd. Just nu faller de sociala tjänstehundarna in under föreskrifter som gäller för alla hundar, oavsett om de är rena sällskapshundar eller arbetar flera dagar i veckan.

Eleverna bör informeras om vilka regler som gäller kring tjänstehunden innan tjänstehundteamet kommer på sitt första besök (Sandt, 2020). Det ska inte finnas några tveksamheter kring hur de ska bete sig runt tjänstehunden. Detta för deras egen säkerhet men även väldigt mycket för hundens säkerhet och hälsa. Om alla inblandade vet hur de ska agera kring hunden elimineras frustration som kan uppstå och stressen för hunden minskar då den kan slappna av mer. En trevlig lista med reglerna kan sättas upp i elevernas ögonhöjd på ett lämpligt ställe i klassrummet. Då kan de själva gå tillbaka och läsa om de vill eller har glömt.

För att göra arbetsmiljön optimal för hunden ska den ges möjlighet att själv välja om den aktivt vill vara med i en övning eller dra sig undan för en liten paus (Winkle *et al.*, 2020). Med det sagt är hunden fortfarande utbildad och har ett intresse för sitt arbete, så om den mår bra kommer den inte att välja att gå undan. Det ska inte vara ett problem att hunden varje gång den arbetar väljer att undvika människorna den besöker. Gör den det bör det anses som en röd flagga och föraren borde överväga att ta hunden ur arbete, för i sådana fall står nog något inte rätt till. Blir det däremot enstaka gånger för stressigt eller ansträngande för tjänstehunden under arbetspassen ska hunden ha rätten att visa sin förare att den vill gå undan. För att ge tjänstehunden en känsla av frihet kan den få arbeta lös. I en undersökning som genomfördes av Glenk *et al.* (2013) sågs nämligen att terapihundar som arbetade utan koppel hade en lägre kortisolnivå i sin saliv än de terapihundar som arbetade kopplade. En till sak som är bra att tänka på är att låta hunden gå fram till människorna, i stället för att människorna ska gå fram till hunden (Karlberg & Eriksson, 2018).

5.1.3. Hur kan man praktiskt organisera miljön för att ha sociala tjänstehundar?

Utomhus ser av resultatdelen ut som ett bra alternativ. Realistiskt sett bor vi dock i Sverige som har fyra olika årstider där det kanske inte går att hålla lektioner utomhus året runt. En barack som ställs upp på skolområdet eller att det byggs till en mindre lokal med egen ingång kan lösa problemet. Här styr troligtvis skolans intresse av sociala tjänstehundar vilken typ av lokal de väljer. Om skolan tror och

satsar på fördelarna som tjänstehundarna för med sig känns ett långsiktigt och hållbart alternativ att bygga en ny lokal eller utbyggnad på skolhuset. Om de däremot vill testa och anställer ett socialt tjänstehundteam en tidsbestämd period kan en barack vara bra. Det kan även hända att det i sådana fall är överflödigt med barack och undervisningen kan ske helt och hållet utomhus.

Den lokal som kan anses vara sista valet är en lokal inuti den befintliga skolbyggnaden, men denna kan vara bra om skolan inte har ekonomi till en barack. Är lokalen i skolan måste hunden passera både elever och lärare samt kan sprida allergener i korridorerna den passerar på vägen till klassrummet (Sandt, 2020; Karlberg & Eriksson, 2018). Med det sagt finns det lösningar. Skolan kan färglägga den korridor där hunden vissa dagar passerar och skyltar sätts upp på dörrarna in dit som förklarar varför. Lektionsstart kan vara tio minuter senare för klassen som ska möta hunden. Därmed är korridorerna tomma när tjänstehundteamet går in i skolan och när tjänstehundteamet ska hem är eleverna utomhus på rast. Givetvis ska det också informeras ordentligt till elever och vårdnadshavare innan korridoren börjar användas av hunden. Här får skolan bestämma vad som är lämpligast. Några av mina idéer är att inkludera informationen i klassens veckobrev, prata med eleverna om det på klassens timme och skicka ut mejl till alla föräldrar.

Den goda kontakten behövs för att det sociala tjänstehundsteamets arbetsmiljö och elevernas läromiljö ska vara bra. Här spelar både skolledningen, hundföraren och vårdnadshavare in. Tillsammans väljer de ut vilka elever eller klasser som ska träffa hunden. Det bör dock vara tydligt och klargjort varför, när och hur tjänstehunden införs i skolan även för resterande så att inga tveksamheter eller irritationer uppstår.

Om en vårdnadshavare säger nej till att deras barn ska medverka på lektionerna med hunden ska detta respekteras (Lane & Zavada, 2013). Det är inte obligatoriskt utan ett hjälpmedel för eleverna i sin inläring. Med det sagt är det bra om vårdnadshavare får möjlighet att ställa alla sina frågor och funderingar till hundföraren innan start (Lane & Zavada, 2013). Svar och förklaringar kring hur planen ser ut för lektionerna, att hunden är utbildad för detta specifika arbete och att största hänsyn tas till hygien kan troligen lugna föräldrar. Skulle en elev uttrycka att den inte vill delta ska även detta respekteras och i stället ges ett annat alternativ (Lane & Zavada, 2013).

Allergi uppfattades under arbetets gång som den största frågan och vattendelaren i beslutet att införa sociala tjänstehundar på skolor. Det är nämnt sedan tidigare att god kommunikation är viktigt, och detta inte minst för att eventuella allergiker ska känna sig säkra. Socialstyrelsen (2014) skriver att allergi mot just hund, men även katter, är den främsta anledningen till året runt allergi. Det är givetvis tråkigt och allergi ska tas på allvar. Men Socialstyrelsen har ingen källa för sitt påstående och

även om det går att hitta många liknande uttalanden på internet, binds de samman av bristen på vetenskaplig grund. Att dra alla med pälsdjursallergi över en kam och säga att de inte tål hundar är felaktigt. Detta eftersom allergin triggas av djurets personliga allergener (Luther, 2021). En person som är allergisk mot hästar eller katter behöver med andra ord inte vara allergisk mot hundar. Och om en person får en allergisk reaktion av att klappa en hund, behöver den nödvändigtvis inte få en reaktion om den klappar en annan hund eftersom den har andra unika allergener.

Hunden ska aldrig vara smutsig eller tovig då den arbetar (Karlberg & Eriksson, 2018). Men beroende på om det finns allergiska elever eller inte, är det olika viktigt att hunden är helt nybadad. Finns det hundallergiker kan hundföraren bada och schamponera hunden på morgonen innan besöket. Finns det däremot ingen hundallergiker kan det räcka med att hunden är välborstad och badas några gånger i månaden. Gällande schampo så finns det speciella schampon och pälsprodukter som tagits fram i syftet att verka allergenminskande (Allergenius, 2021), vilka med fördel kan användas inför besök där allergi förekommer.

Oavsett om allergi finns på skolan eller ej, ska hygien och städning skötas. Eleverna som klappar hunden ska tvätta händerna både innan och efter lektionen (Sandt, 2020). Ska en utbyggnad byggas kan ett par handfat med fördel ritas in i byggplanen för lokalen. Att hålla koll på hur skolans ventilationssystem flödar är viktigt om hunden vistas inomhus (Socialstyrelsen, 2014). Den punkten kan anses speciellt viktig om lokalens ventilation ingår i samma luftflöde som resterande klassrum och uppehållsrum på skolan. Att ha städrutiner som genomförs efter varje hundbesök där ytor städas och desinfekteras framhävs som grundläggande av flera författare (Socialstyrelsen, 2014; Karlberg & Eriksson, 2018; Sandt, 2020). Här får hundförare och skola komma överens om de exakta rutinerna och huruvida hundföraren ska utföra någon städning eller ej innan de lämnar lokalen. Det lättaste kan vara att boka in skolans lokalvårdare att städa lokalen senare under dagen.

5.1.4. Vad är den ekonomiska samhällsnyttan av sociala tjänstehundar i skolor?

Ställs utbildningen av en social tjänstehund mot att en elev hoppar av grundskolan och till följd av det får ett års försenat inträde i arbetslivet, ses en dramatisk skillnad i pengar. Utbildningen av hunden kostar från 24 700 till 34 000 kronor och eleven som kommer in i arbetslivet ett år för sent kostar ca en halv miljon kronor (Nilsson, 2012). För en halv miljon kronor kan 14 sociala tjänstehundar utbildas om hundföraren väljer att vända sig till den dyraste arrangören. Väljs den billigaste arrangören kan hela 20 sociala tjänstehundar utbildas det året.

Även om hundförarna får lön kostar tjänstehundteamet inte i närheten lika mycket för samhället som en elevens skolfrånvaro och avhopp gör. När det även är känt att samhällskostnaden för om den eleven hamnar i ett livslångt utanförskap från arbetslivet är 10-12 miljoner kronor (Nilsson, 2012), ser det inte särskilt dyrt ut att utbilda och anställa en social tjänstehund som stöd till eleven att gå klart sin skolgång.

Det ska nämnas att arrangörerna kan ändra sina kostnader för utbildningarna och att det kan finnas fler arrangörer än dem som hittades i detta arbete. Sannolikheten för att de skulle höja kostnaden avsevärt anses dock som liten. Det finns så pass många olika arrangörer att det blir en konkurrens och om en arrangör skulle chockhöja sitt pris, vänder sig troligen folk till de andra arrangörerna.

Det fanns inte mycket vetenskaplig litteratur som var relevant då fokus lades på Sverige. Nilssons (2012) rapport ligger till grund för de svenska siffrorna för samhällets kostnader och känns pålitliga då han arbetade om nationalekonom. Det hade varit bra för trovärdigheten av litteraturen om det funnits fler rapporter eller artiklar gjorda om svenska elevers skolfrånvaro och ekonomiska konsekvenser. Den engelska litteratur som valdes ut var en litteraturstudie av Reid (2005) med fokus på Storbritanniens elever. Det kan vara dåligt att den inte är gjord på svenska elever, men båda länderna har obligatorisk skolgång. Att artikeln är från 2005 är mindre bra, det finns en stor risk att situationen har ändrats sedan dess. Men litteraturen kan ändå vara bra då den kompletterar luckorna i svensk litteratur kring möjliga konsekvenser av skolk och skolavhopp.

5.2. För och nackdelar med den valda vetenskapliga metoden

Inom ämnet sociala tjänstehundar finns det idag mycket litteratur och forskning. Den vetenskapliga metoden som gick ut på att läsa och granska befintlig litteratur fungerade därför bra enligt mig. Artiklar kring specifikt barn och tonåringars interaktioner med sociala tjänstehundar i skolan fanns det mindre av, men det förhindrade inte arbetets gång. Det verkar som att mycket fokus legat på vuxna människors samspel med hundar i forskningen förr, men att det mer och mer blivit intressant med ungas förhållanden till hundar.

Det finns som sagt gott om litteratur och även om det är en fördel, kan det också ses som en nackdel. Tiden att hinna gå igenom all relevant litteratur fanns inte under denna kurs och det kan vara svårt att dra en tydlig linje för var gränsen ska dras. I den här studien valdes nästan alla artiklar med vuxna bort direkt eftersom det bestämdes som icke relevant. De artiklar som fick vara med i arbetet trots att de

innehöll vuxna var i delen om oxytocin då tillräckligt med källor med barn inte hittades.

Styrkor med litteraturstudier är bland annat att litteraturen som används oftast hämtas från många olika källor. På så vis kan författarna få en uppfattning om hur mycket kunskap det finns inom ämnet som författarna valt och det kan i sin tur ge en god överblick över det valda området. Ännu en styrka är att vetenskaplig litteratur idag är lättåtkomligt för alla via t.ex. Google Scholar.

Det finns även svagheter med litteraturstudier och en nackdel kan vara att den enbart bygger på redan genomförda studier. Inga egna studier i fält görs och därför förlitar sig författaren på att befintlig forskningen är korrekt genomförd. Vidare leder detta in på nästa nackdel som är att litteraturen som används ska bedömas som pålitlig och trovärdig. När informationen samlas in från nätet är det viktigt med källkritik. Materialet som används bör vara vetenskapligt och dessutom ha granskats av sakkunniga inom området innan det publicerats. Ett kritiskt öga bör även se över att tillräckligt många försökspersoner/försöksdjur har använts, om metodiken är rätt använd, om statistiken i arbetet är korrekt samt om författarna lyckats tolka sina egna resultat riktigt. Det finns även en risk för att arbetet vinklas av författarna och dessa behöver därför hålla sig objektiva genom hela insamlingsprocessen och skrivandet. Författarna kan ha undanhållit resultat som inte stödjer deras hypoteser och framhållit de resultat som stöder deras hypoteser.

Eftersom covid-19 fortfarande är högst närvarande kan den valda vetenskapliga metoden anses som en fördel då den inte har inneburit kontakt med främmande människor. Hade metoden varit att observera ett tjänstehundteam, eller att ha intervjuer med hundförare, hade risken för smitta funnits. Med det sagt går det även att ha intervjuer över telefonen och enkäter kan skickas ut till hundförare som de får svara på, i stället för att en person är med dem på plats. Men där hade brister kunnat uppstå då det endast hade speglat hundförarnas egna uppfattningar om exempelvis hundarnas välfärd. Glenk (2017) skriver i sin artikel om hur lätt hundägare blir hemmablinda eller tror för gott om sin hund. Det hade varit en nackdel om den typen av metod valts.

5.3. Styrkor och svagheter i den valda litteraturen

En styrka i valda artiklar var att de uppfattades ha vetenskapligt och professionellt språk. En annan styrka var att de allra flesta var relativt nyskrivna. Två av de äldsta artiklarna handlade om oxytocin (Uvnäs-Moberg *et al.*, 1994; Uvnäs-Moberg, 1996) vilket är ett hormon som inte ändrats sedan dess. Dock har kunskapen om hormonet utvecklats sedan dessa artiklar skrevs.

Att äldre forskning ifrågasätts är helt nödvändigt för att veta huruvida nya studier ska stödja samma slutsatser eller förkasta det gamla och ta nya riktningar. När det gäller studierna av Uvnäs-Moberg *et al.*, och Uvnäs-Moberg användes dessa och ansågs relevanta även idag då de nyare studier som lästes hänvisade till dem. I möjligaste mån ska originalkällor användas i litteraturstudier och därför landade valet på artiklarna från år 1994 respektive år 1996. Den fakta som användes i detta arbete kring oxytocin ser inte ut att ha ändrats sedan dess. Dessutom var dessa artiklar skrivna med ett vetenskapligt språk.

Även om artiklarna uppfattades som väl skrivna, fanns dock en svaghet i att flertalet var litteraturstudier som granskade befintligt material. Styrkorna med dessa review-artiklar var att det var tillgängliga och det fanns många studier publicerade online. De gav även på ett objektivt sätt en överblick för området de skrev om vilket hjälpte till i arbetsprocessen av detta arbete.

Det hade varit bra med fler observationsstudier där etologer följt med och observerat tjänstehundars beteende innan, under och efter arbete. Speciellt fokuserat på att iaktta hundarnas kroppsspråk samt eventuella läten för att se om de kan indikera på stress eller rädsla hos hundarna i de olika situationerna kring arbete. Även fler forskare som observerar skolelever med sociala tjänstehundar hade varit önskvärt. Då hade de dels kunnat titta på elevernas skolprestation under tiden hunden befinner sig i klassrummet och jämfört det med hur eleverna presterar utan hunden. Men även tittat på elevernas upplevda humör och beteende mot klasskamrater och lärare med närvaro av en tjänstehund kontra utan en tjänstehund. Detta för att få mer kunskap kring om hunden kan bidra till gladare humör och mer positiva interaktioner mellan elev-elev och elev-lärare. Sådana studieresultat hade sedan kunnat vägas mot vad litteraturstudierna säger.

Värt att ha i åtanke är att även om det fanns styrkor i litteraturen för resultaten kring tjänstehundens påverkan av eleverna fanns det även vissa svagheter. Esteves & Stokes (2008) hade ett detaljerat upplägg samt filmade sessionstillfällena mellan barnen och terapihunden så att en opartisk person med utbildning och erfarenhet av barnbeteende kunde bedöma dem. Dock var det endast tre barn som deltog i studien och åldern på dessa låg mellan 5-9 år (Esteves & Stokes, 2008). Denna litteraturstudie fokuserar på unga i skolålder, vilket någon eller ett par av barnen visserligen var. Men ännu bättre hade det varit att fler barn, i högre åldrar, följts under samma detaljerade upplägg för att vara mer applicerbart här.

Även om medelåldern var lägre än önskat på 6-7 år hos barnen i Kotrschal & Ortbauers (2003) studie, observerades en hel klass på 24 barn med relativt jämn

fördelning på kön vilket var en klar styrka. Åldern hos Martin & Farnum (2002) deltagare sträckte sig från 3-13 år och 7-9 år hos Schuck et al. (2015). Det förlänger genast åldersspannet från de två tidigare artiklarna. Barnen och ungdomarna hade olika förutsättningar i alla artiklar men samtliga utspelades i en skolmiljö vilket passar med vad den här litteraturstudien fokuserar på och kan anses vara en styrka.

5.4. Samhällsperspektiv och hållbarhetsperspektiv

Med hundar som stöd i skolan kan elevernas motivation hållas uppe (Esteves & Stokes, 2008). Om eleverna har motivation att gå till skolan, och går klart hela sin grundskoleutbildning finns det en betydligt mindre risk att de hamnar utanför samhället. Med en grundskoleutbildning kan eleverna dessutom söka sig till gymnasium, och sedan högskolor för fortsatta studier. Med fler utbildade personer och färre arbetslösa minskar samhällskostnaderna som Nilsson (2012) tar upp i sin rapport. Reid (2005) nämnde hur brottslighet kunde kopplas till personer med oavslutad skolgång. Om sociala tjänstehundar får möjligheten att arbeta med dessa personer medan de är skolelever och hjälper dem till att ta sin examen kan det hända att dessa unga personer aldrig vänder sig till en kriminell väg. Tjänstehundarna arbetar alltså förebyggande och förhindrar brottsligheten innan den ens uppkommit. Utöver det blir samhället tryggare för civilpersoner och miljön trevligare. Som tidigare nämnts finns det även en ekonomisk samhällsnytta där kostnaden för en social tjänstehund är lägre än kostnaden för en elevs skolavhopp och försenat inträde i arbetslivet (Nilson, 2012).

Av att interagera med hundar finns även tanken att eleverna får upp ett visst intresse för just djur och natur. Om eleverna bryr sig om tjänstehunden kommer de efter ett tag troligtvis även få upp tankar kring hur andra djur mår och känner. Hundföraren kan även inkludera samtal om vår natur och miljö med eleverna. Om information ges medan människor är unga, kan de sedan under sin uppväxt samla på sig mer och mer kunskap i ämnet. Med flera som bryr sig om djur, natur och miljö har vi en hållbarare framtid att blicka framemot i enlighet med begreppet One Health - One Welfare.

Dessutom, oavsett diagnos eller ej, kan chansen finnas att elever får lägre kortisol och ett oxytocinpåslag av interaktionerna med hunden (Beetz *et al.*, 2012b). Skulle så vara fallet, kan oxytocin öka glädjen och välbefinnandet hos eleverna (Beetz *et al.*, 2012b). Om antalet barn med psykisk ohälsa går att minska med sociala tjänstehundar, minskas även behovet och användningen av mediciner. Mediciner ger ett negativt miljöavtryck, det följer med träck och urin genom avloppen, reningsverken och ut i våra vatten (Läkemedelsverket, 2020; Naturvårdsverket, 2021). Används färre mediciner, hamnar mindre läkemedelssubstanser i naturen.

Det kan även finnas en långvarig effekt i att unga mår bra under sina skolår och därför även behåller sitt goda mående upp i vuxen ålder.

I de Globala målen som regeringen vill uppnå till år 2030 handlar punkt 4 om skola och mer specifikt handlar punkt 4.A om att skapa inkluderande och trygga utbildningsmiljöer (Globala målen, 2021). Elever med en problematisk skolfrånvaro kan inte betraktas att uppfylla den punkten i de Globala målen.

Som tidigare nämnts kan orsak till frånvaron vara att eleven har någon diagnos, så som autism eller ADHD (Kearney & Albano, 2004; Munkhaugen *et al.*, 2017; Munkhaugen *et al.*, 2019) Att de hellre stannar hemma än går till skolan tänker jag kan grunda sig i att de inte känner sig helt trygga eller att de saknar en social samhörighet med sina klasskamrater. Det kan även grunda sig i att de inte klarar av att fokusera i en stökig skolmiljö med mycket ljud och intryck. När detta händer vet inte alltid skolan hur de ska gå till väga för att inkludera dessa elever i skolklassen och läroplanen på ett bra sätt. Det i sin tur resulterar i att unga kan börja utveckla en problematisk skolfrånvaro. Psykisk ohälsa eller social ångest är en annan orsak till problematisk skolgång (Ek & Eriksson, 2013) och här finns samma tankar kring avsaknad av trygghet och inkludering.

Det positiva är att målet av resultatdelen skulle kunna nås till 2030 med hjälp av sociala tjänstehundar. Hundarnas närvaro för med sig positiva aspekter så som att få elevers ADHD-symtom att minska (Schuck *et al.*, 2015) samt får elever inom autismspektrumet att bli motiverade till lärande (Martin & Farnum, 2002).

5.5. Etiskt perspektiv

Hänsyn måste tas till alla inblandade i skolan samt till hunden och hundföraren. På en skola arbetar och vistas många olika typer av människor. Det finns de som tycker att hundar är smutsiga och har fördomar om att de kan bära på sjukdomar. Andra tycker att hundar luktar illa, speciellt när de är blöta i pälsen och vill inte ha dem i närheten av sig. Hundföraren vet om att hunden är vaccinerad, ren och hålls torr med hjälp av täcke vid dåligt väder. Trots det måste hen på ett professionellt sätt förklara och vara öppen för frågor från personer med dessa åsikter. Det grundar sig för det mesta i en okunskap, som även kan vara kombinerad med hundrädsla.

Hundrädsla är en annan etisk punkt. Ska hundrädda barn tvingas att delta på lektioner med den sociala tjänstehunden för att lära sig komma över sin rädsla? Svaret är tydligt nej. Om vårdnadshavare och barnet vill arbeta bort en hundrädsla, eller går med på att vistas i samma lokal som tjänstehunden trots en rädsla, kan det vara acceptabelt. Eftersom endast vissa elever och klasser väljs ut för att arbeta med

hunden, kan hundrädda elever enkelt tacka nej till att delta vid lektioner med den sociala tjänstehunden redan vid första mötet som skolledning, hundförare och vårdnadshavare har. Med tydlig informationen om när och var hunden kommer att befinna sig på skolområdet kan man visa att man respekterar dem som är hundrädda då man ger dem en chans att undvika hunden.

Att helt och hållet radera den sociala tjänstehunden från sitt arbete på skolan på grund av några individers hundräddsla är inte etiskt försvarbart gentemot de elever vars skolresultat och skolnärvaro är beroende av hundens stöd. Om de hundrädda hade tvingats möta hunden hade det varit en sak, men då det går att lösa så att de slipper det väger fördelarna med hunden tyngre.

För hunden finns det en del etiska frågor som kan diskuteras. Till att börja med finns den etiska frågan huruvida vi människor har någon rätt överhuvudtaget använda oss av djur för vår egen vinnings skull. Zamir (2006) argumenterar för att djurens frihet och frihetskänsla hindras då människor använder dem för djurassisterad terapi. Samma författare fortsätter dock med att betona att hundar är sällskapsdjur som ändå hade levt tillsammans med människor och att hundens frihet hindras även i en vanlig hundägare-hund relation. Däremot påverkas välfärden gällande frihet mycket mer för djur så som ormar och hamstrar, som till skillnad mot hundar inte finner någon glädje eller vinning i att umgås med människor (Zamir, 2006).

Vidare är det viktigt att hunden vill och gillar att arbeta med barn och människor. Samtliga arrangörer krävde ett lämplighetstest innan hunden startade sin utbildning. Det kan anses som betydande för hundens välfärd då det redan innan utbildningsstart kontrolleras om hunden har ett intresse och motivation för att arbeta i skolan. Visar sig hunden olämplig får den inte genomgå utbildningen och kommer i och med det aldrig arbeta i skolor. De hundar som inte trivs tvingas därmed aldrig till utbildningen. I åtanke finns dock att hundar som från start tycker arbetet är roligt kan ändra sin uppfattning efter några år. Det går därför inte att dra slutsatser utifrån hundens initiala inställning utan hundföraren måste regelbundet kontrollera hur hunden verkar må.

Hur hundarna tränas under sin utbildning kan ha en stor påverkan på deras välfärd. Att med tvång och hot träna sin hund att finna sig i de arbetsförhållanden den sätts i som social tjänstehund är högst olämpligt och ska undvikas (Glenk, 2017). Studier finns som visar att träning med negativ förstärkning och straff kan leda till att hundens välfärd försämras (Hiby *et al.*, 2004; Ziv, 2017). I stället bör positiv förstärkning användas som träningsmetod så att hunden kan må så bra som möjligt under sin utbildning (Glenk, 2017) men även resterande del av livet. Det mest etiska

bör vara att föraren gör allt som går för att hunden ska må bra och känna sig trygg när den arbetar.

Utöver det finns det etiska aspekter i hundens arbetsmiljö så som att den kan bli utsatt för oförsiktig behandling från elever eller inte rastas tillräckligt ofta. Här har föraren ansvaret för att ta hand om sin hund, skydda den och se till dennes bästa.

5.6. Studiens användbarhet och nya frågeställningar för framtida forskning

Denna studie kan användas till att få upp allmänhetens och skolväsendets intresse av att ta hjälp från utbildade tjänstehundteam för att stötta sina elever på olika sätt. Eftersom det ännu inte är vanligt med sociala tjänstehundar i skolor är denna litteraturstudie en del i vägen mot att få fler att öppna ögonen för denna möjlighet. En annan tanke är att det kan finnas en användning av sociala tjänstehundar också för gymnasieelever. Även om denna studie inte undersökt unga inom det åldersspannet finns stora chanser för att även äldre elever har nytta av sociala tjänstehundar. Speciellt då tonåringar under gymnasietiden ofta är fyllda med en massa olika känslor, där en hund kan vara lättare att ty sig till än en vuxen person.

Arbetets fokus har legat på både skolelevernas nytta av tjänstehundarna samt tjänstehundarnas välbefinnande. Med informationen från detta arbete kan olika mindre delar plockas ut och undersökas mer detaljerat genom försök, enkäter eller intervjuer. Det vore bra med mer vetenskaplig litteratur där personer utbildade inom etologi följer sociala tjänstehundar både under utbildningsfasen och sedan i skarpt läge under arbetstid. Förslagsvis borde man både filma hur hunden beter sig, samt vara på plats i realtid och anteckna. Beroende på vilken miljö det ska filmas i kan GDPR sätta stopp för filmningen. För att öka trovärdigheten av resultatet kan då i stället två eller fler personer som är oberoende av varandra observera hunden och föraren samtidigt.

En långtgående studie som sträcker sig över helst ett år eller längre vore också väldigt intressant för att se tjänstehundarnas påverkan på elevernas närvaro, trivsel och skolprestationer. Önskvärt hade varit att flera skolklasser i olika delar av Sverige följdes. Det skulle vara en omfattande studie både i tid och pengar. Men resultaten från en sådan studie finns inte och hade fyllt ett vetenskapligt tomrum.

Förslag på framtida frågeställningar:

- Vad i skolmiljön gör att tjänstehunden uppvisar beteenden som indikerar stresspåslag och hur kan hundföraren arbeta med det?

- Vad är en lämplig tid för ett socialt tjänstehundpass, och hur många pass i veckan bör vara maxantalet innan hundens välfärd äventyras?
- Hur kan en lagstiftning för sociala tjänstehundar utformas?
- Kan en skillnad i elevernas närvaro, trivsel och skolprestation ses efter ett år med social tjänstehund? Om ja, är den positiv eller negativ?
- Finns det positiva effekter för skolklassens sammanhållning samt kamratskap av att ha en lektion i veckan tillsammans med en social tjänstehund?
- Öppnar sociala tjänstehundar för samtal med eleverna kring miljö och natur lättare än vad läraren gör? Ses ett ökat intresse för miljö och natur efter 8 veckor med en social tjänstehund som deltar i en lektion per vecka?

6. Slutsats

Då denna studie endast har behandlat befintlig litteratur inom ämnet kan inga tydliga resultat ges angående hur väl sociala tjänstehundar hjälper elever med problematisk frånvaro att återgå till skolan. Det går inte heller att med säkerhet säga hur hundarna reagerar i olika arbetssituationer eller under press. Det som dock framgick av studien var att den litteratur som finns, pekar mot att det finns positiva effekter för elever av att en social tjänstehund deltar i lektioner. En beräkning av kostnaderna för hunden i relation till nyttan om bara ett barn fullföljer sin skolgång visade på en stor besparing.

Gällande den praktiska miljön kan högst troligen en ömsesidig respekt och trevlig dialog se till att den ordnas på ett sätt som gör att både tjänstehunden, elever med sina vårdnadshavare och skolan trivs. I dagsläget hittades inga varningstecken på att de sociala tjänstehundarnas välfärd äventyras av arbetet i skolor. Däremot finns ett behov av vidare forskning där utbildade etologer observerar tjänstehundarnas beteende samt vilka effekter de har på skolelever.

7. Populärvetenskaplig sammanfattning

I Sverige har vi skolplikt men det finns barn och ungdomar som aldrig tar sin grundskoleexamen. Det finns många olika anledningar, så som problematiska hemförhållanden eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Långsiktigt leder saknaden av grundskoleexamen till problem för eleverna i form av svårigheter i arbetslivet men kan också innebära kostnader för samhället. Den svenska samhällskostnaden för ett års försenat inträde i arbetslivet, för en person, är ca en halv miljon kronor. Samhällskostnaden för ett livslångt arbetsutanförskap ligger på 10-12 miljoner kronor. Även brottslighet kostar samhället mycket pengar varje år och personer som hoppar av skolan har en stor risk att hamna i kriminalitet.

Den här litteraturstudiens syfte var att undersöka hur sociala tjänstehundar kan hjälpa och stödja dessa elever, innan de hoppar av skolan. Studien undersökte även hur tjänstehundarna påverkas av att arbeta i skola, hur hundarna rent praktiskt kan införas i skolmiljön samt om samhället kan tjäna ekonomiskt på införande av de sociala tjänstehundarna.

Resultaten visade att tjänstehundarna på ett positivt sätt kan påverka elever. De kan motivera eleverna att prestera i skolan, förbättra relationer mellan klasskamrater och elever-lärare samt underlätta inläring för elever med olika varianter av funktionsnedsättningar. Gällande hur hundarna rent praktiskt kan införas gavs ett flertal förslag och olika lösningar. Lektionerna där hunden deltar kan förläggas antingen utomhus eller inomhus. Utomhus sågs som bästa alternativet, speciellt om det fanns allergiker men även inomhuslektioner kan fungera bra. Skolan kan tillägna ett klassrum på skolan åt hunden om den ska vistas inomhus. Alternativt kan de sätta upp en barack på skolområdet eller bygga till en utbyggnad på skolhuset där de hundunderstödda lektionerna hålls. Så länge det fanns en tydlig kommunikation mellan skolan, vårdnadshavare, elever och hundförare ansågs införandet av sociala tjänstehundar genomförbart.

Ur en ekonomiskt synvinkel sågs en stor samhällsvinst när utbildningskostnaden för ett socialt tjänstehundsteam ställdes mot kostnaden för en elevs försenade inträde i arbetslivet. Det verkar som att samhället kan tjäna på att ta hjälp av tjänstehundarna om de förebygger elevers avbrutna skolgång. Gällande välfärden

för de sociala tjänstehundarna sågs i dagsläget inga resultat som pekade på att välfärden äventyras av arbetet hundarna utför i skolmiljön. Resultatet visar dock att det krävs mycket av hundarna för att klara av arbetet och att inte vilken hund som helst är lämplig. Skulle en hund som inte uppskattar närhet av främmande människor sättas i arbete hade välfärden troligtvis påverkats negativt.

Då sociala tjänstehundar i skolor inte används i en särskilt stor utsträckning ännu, bör mer forskning genomföras för att undersöka hur både elever och hundar påverkas av denna insats. För hundarnas välfärd vore det även bra med införande av föreskrifter för sociala tjänstehundar. Även om denna studie inte kan ge ett svar på huruvida sociala tjänstehundar är lösningen på elevers problematiska skolgång, tyder resultat från tjänstehundars närvaro i skola på väldigt positiva effekter hos eleverna.

8. Tack

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare Lena Lidfors för all hjälp och idéer som hon har gett mig. Jag vill även tacka min fantastiska vän Tula som har varit ett stöd och den jag kunnat ventilera alla mina känslor med under arbetets gång. Till sist ett varmt tack till min fina mamma Kathrin som alltid stöttat och peppat mig under alla år jag studerat.

Referenser

- Beetz, A., Julius, H., Turner, D. & Kotrschal, K. 2012a. Effects of social support by a dog on stress modulation in male children with insecure attachment. *Frontiers in psychology*. 3, 352.
- Beetz, A., Uvnäs-Moberg, K., Julius, H. & Kotrschal, K. 2012b. Psychosocial and psychophysiological effects of human-animal interactions: The possible role of oxytocin. *Frontiers in psychology*. 3, 234.
- Bernstein, G.A., Hektner, J.M., Borchardt, C.M., McMillan, M.H. 2001. Treatment of school refusal: one-year follow-up. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*. 40, 206-213.
- Bodsworth, W. & Coleman, G.J. 2001. Child-Companion Animal Attachment Bonds in Single and Two-Parent Families, *Anthrozoös*. 14 (2), 216-223.
- Christian, H., Trapp, G., Villanueva, K., Zubrick, S.R., Koekemoer, R. & Giles-Corti, B. 2014. Dog walking is associated with more outdoor play and independent mobility for children. *Preventive Medicine*. 67, 259-263.
- Connell, C.G., Tepper, D.L., Landry, O. & Bennett, P.C. 2019. Dogs in Schools: The Impact of Specific Human-Dog Interactions on Reading Ability in Children Aged 6 to 8 Years. *Anthrozoös*. 32 (3), 347-360.
- Crossman, M.K., Kazdin, A.E., Matijczak, A., Kitt, E.R. & Santos, L.R. 2020. The Influence of Interactions with Dogs on Affect, Anxiety, and Arousal in Children. *Journal of clinical child and adolescent psychology*. vol. 49 (4), 535-548.
- Dahl, P. 2016. Factors associated with truancy: Emerging Adults' Recollections of Skipping School. *Journal of Adolescent Research*. 31 (1), 119-138.
- Djurskyddslag (2018:1192).

- Ek, H. & Eriksson, R. 2013. Psychological Factors Behind Truancy, School Phobia, and School Refusal: A Literature Study. *Child & family behavior therapy*. 35 (3), 228-248.
- Esteves, S.W. & Stokes, T. 2008. Social Effects of a Dog's Presence on Children with Disabilities. *Anthrozoös*. 21 (1), 5-15.
- Förordning (2007:1240) om tillsyn över hundar.
- Glenk, L.M. 2017. Current Perspectives on Therapy Dog Welfare in Animal-Assisted Interventions. *Animals*. 7 (2), 7.
- Glenk, L.M, Kothgassner, O., Stetina, B., Palme, R., Kepplinger, B. & Baran, H. 2013. Therapy dogs' salivary cortisol levels vary during animal-assisted interventions. *Animal welfare*. 22 (3), 369-378.
- Handlin, L., Hydbring-Sandberg, E., Nilsson, A., Ejdebäck, M., Jansson, A. & Uvnäs-Moberg, K. 2011. Short-Term Interaction between Dogs and Their Owners: Effects on Oxytocin, Cortisol, Insulin and Heart Rate-An Exploratory Study. *Anthrozoös*. 24 (3), 301-315.
- Handlin, L., Nilsson, A., Ejdebäck, M., Hydbring-Sandberg, E. & Uvnäs-Moberg, K. 2012. Associations between the Psychological Characteristics of the Human-Dog Relationship and Oxytocin and Cortisol Levels. *Anthrozoös*. 25 (2), 215-228.
- Heinzerling, L.M., Burbach, G.J., Edenharter, G., Bachert, C., Bindslev-Jensen, C., Bonini, S., Bousquet, J., Bousquet-Rouanet, L., Bousquet, P.J., Bresciani, M., Bruno, A., Burney, P., Canonica, G.W., Darsow, U., Demoly, P., Durham, S., Fokkens, W.J., Giavi, S., Gjomarkaj, M., Gramiccioni, C., Haahtela, T., Kowalski, M.L., Magyar, P., Muraközi, G., Orosz, M., Papadopoulos, N.G., Röhnelt, C., Stingl, G., Todo-Bom, A., Von Mutius, E., Wiesner, A., Wöhr, S. & Zuberbier, T. 2009. GA2LEN skin test study I: GA2LEN harmonization of skin prick testing: novel sensitization patterns for inhalant allergens in Europe. *Allergy (Copenhagen)*. 64 (10), 1498-1506.
- Hiby, E., Rooney, N. & Bradshaw, J.W. 2004. Dog training methods: their use, effectiveness and interaction with behaviour and welfare. *Animal welfare*. 13 (1), 63-69.
- Hundens Hus Göteborg, 2021. <https://goteborg.hundenshus.se/terapi-och-skolhund/>, använd 2021-04-29.

- Hundens Hus Stockholm, 2021.
<https://stockholm.hundenshus.se/course/certifierad-terapi-skolhund-lor-sondag-6-7-2-2020-3-platser-kvar/>, använd 2021-04-29.
- Hundens Hus Sundsvall, 2021. <https://hundsundsvall.com/utbildning-terapihund-skolhund/>, använd 2021-04-29.
- Iannuzzi, D. & Rowan, A.N. 1991. Ethical issues in animal-assisted therapy programs. *Anthrozoös*. 4, 154-163.
- Jalongo, M.R. 2005. "What are all these Dogs Doing at School?": Using Therapy Dogs to Promote Children's Reading Practice. *Childhood education*. 81 (3), 152-158.
- Jalongo, M.R. 2015. An Attachment Perspective on the Child–Dog Bond: Interdisciplinary and International Research Findings. *Early childhood education journal*. 43 (5), 395-405.
- Jalongo, M.R., Astorino, T. & Bomboy, N. 2004. Canine Visitors: The Influence of Therapy Dogs on Young Children's Learning and Well-Being in Classrooms and Hospitals. *Early Childhood Education Journal*. 32, 9-16.
- Karlberg, S. & Eriksson, H. 2018. Sociala tjänstehundar – omsorg utan ord. Göteborg, Klickerförlaget.
- Kearney, C.A. & Albano, A.M. 2004. The Functional Profiles of School Refusal Behavior: Diagnostic Aspects. *Behavior modification*. 28, 147-16.
- Kotrschal, K. & Ortbauer, B. 2003. Behavioral effects of the presence of a dog in a classroom. *Anthrozoös*. 16 (2), 147-159.
- Lag (2007:1150) om tillsyn över hundar och katter.
- Lane, H.B. & Zavada, S.D. 2013. When Reading Gets Ruff: Canine-Assisted Reading Programs. *The Reading teacher*. 67 (2), 87-95.
- Linder, D.E., Sacheck, J.M., Noubary, F., Nelson, M.E. & Freeman, L.M. 2017. Dog attachment and perceived social support in overweight/obese and healthy weight children. *Preventive medicine reports*. 6, 352-354.
- Luther, M., 2021. <https://astmaoallergiforbundet.se/information-rad/allergi/palsdjursallergi/>, använd 2021-04-26.

- Läkemedelsverket, 2020.
<https://www.lakemedelsverket.se/sv/miljoarbete/lakemedelsverkets-miljoarbete/lakemedel-och-miljo#hmainbody2>, använd 2021-05-18.
- Martin, F. & Farnum, J. 2020. Animal-Assisted Therapy for Children with Pervasive Developmental Disorders. *Western Journal of Nursing Research*. 24 (6), 657-670.
- McMillan, F.D. 2002. Development of a mental wellness program for animals. *Journal of the American Veterinary Medical Association*. 220 (7), 965-972.
- Munkhaugen, E.K., Gjevik, E., Pripp, A.H., Sponheim, E. & Diseth, T.H. 2017. School refusal behaviour: Are children and adolescents with autism spectrum disorder at a higher risk? *Research in autism spectrum disorders*. 41-42, 31-38.
- Munkhaugen, E.K., Torske, T., Gjevik, E., Nærland, T., Pripp, AH. & Diseth, TH. 2019. Individual characteristics of students with autism spectrum disorders and school refusal behavior. 23 (2), 413-423.
- Naturvårdsverket, 2021. <https://www.naturvardsverket.se/Sa-mar-miljon/Manniska/Miljogifter/Organiska-miljogifter/Lakemedel/>, använd 2021-05-18.
- Nilsson, I. 2012. Sociala investeringar kring barn och unga. Skandia Idéer för livet. https://www.ideerforlivet.se/globalassets/pdf/rapporter/130301-soc_inv_1301.pdf, använd 2021-05-17.
- Reid, K. 2005. The Causes, Views and Traits of School Absenteeism and Truancy: An Analytical Review. *Research in Education*. 74 (1), 59-82.
- Sandt, D.D. 2020. Effective Implementation of Animal Assisted Education Interventions in the Inclusive Early Childhood Education Classroom. *Early childhood education journal*. 48 (1), 103-115.
- Schuck, S.E.B., Emmerson, N.A., Fine, A.H. & Lakes, K.D. 2015. Canine-Assisted Therapy for Children With ADHD: Preliminary Findings From The Positive Assertive Cooperative Kids Study. *Journal of attention disorders*. 19 (2), 125-137.
- Skollag (2010:800)

- Socialstyrelsen, 2014. <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/vagledning/2014-8-7.pdf>, använd 2021-05-15.
- Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2019:28) om hållande av hund och katt, saknr L 102.
- Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2019:7) om transport av levande djur, saknr L 5.
- Svenska Terapihundskolan, 2021. <https://www.terapihundskolan.se/skolhund/>, använd 2021-04-29.
- Tapper, I. 2004. Hundens mentalitet: från test till beskrivning. Stockholm, Prisma.
- Uvnäs-Moberg, K. 1996. Neuroendocrinology of the mother-child interaction. *Trends in Endocrinology & Metabolism*. 7 (4), 126-131.
- Uvnäs-Moberg, K., Ahlenius, S., Hillegaard, V. & Alster, P. 1994. High doses of oxytocin cause sedation and low doses cause an anxiolytic-like effect in male rats. *Pharmacology, Biochemistry, and Behavior*. 49 (1), 101-106.
- Vårdhundskolan, 2021. <https://vardhundskolan.se/utbildningar/skolhundsutbildning/>, använd 2021-04-29.
- Winkle, M., Johnson, A. & Mills, D. 2020. Dog Welfare, Well-Being and Behavior: Considerations for Selection, Evaluation and Suitability for Animal-Assisted Therapy. *Animals*. 10 (11), 2188.
- Zamir, T. 2006. The Moral Basis of Animal-Assisted Therapy. *Society & animals*. 14 (2), 179-199.
- Ziv, G. 2017. The effects of using aversive training methods in dogs - A review. *Journal of veterinary behavior*. 19, 50-60.